

Франк Віші проти франка вільної Франції (монети Франції періоду Другої світової війни)

Олександр Десятніков (Черкаси)

Друга світова війна розпочалася 1 вересня 1939 р. нападом Німеччини на Польщу. Франція оголосила війну Німеччині 3 вересня 1939 р., однак активних бойових дій не вела. Проте вона мусила узгоджувати власну фінансову політику з умовами війни у Європі. Вже 9 вересня 1939 р. у Франції та її колоніях був запроваджений валютний контроль й франк перетворився на неконвертовану валюту. 35 %-е золоте забезпечення Банку Франції було відмінено. Курс франка до фунта стерлінгів й долара США був офіційно закріплений на рівні 1 фунт стерлінгів = 176,50 франка, 1 долар США = 48,80 франка, що відповідало золотому вмісту франка у 0,0202892 г чистого золота. Фінансова угода, укладена 4 грудня 1939 р. між Францією та Великою Британією, передбачала збереження зазначених курсів на період війни. Проте 29 лютого 1940 р. золотий запас Банку Франції переоцінено на базі франка із золотим вмістом у 0,021006 г чистого золота.

Інфляційні процеси в окупованій Франції. Перший бій німецьких і французьких військ відбувся 13 травня 1940 р. у Бельгії. Того самого дня німецькі війська перетнули бельгійсько-французький кордон. Вони досить швидко здолали опір французької армії й ранком 14 червня 1940 р. вступили до Парижу. Вже 22 червня 1940 р. Франція капітулювала перед Німеччиною. Результатом перемир'я став поділ Франції на північну окупаційну зону німецьких військ на півночі та маріонеткову державу, що управлялася режимом Віші, на півдні. Режим Віші отримав офіційну назву Французька держава. Її національним зібранням головою було обрано маршала Філіппа Петена (10 червня 1940 р.), якого наділили диктаторськими повноваженнями. Хоча режим Віші офіційно дотримувався політики нейтралітету, він мусив діяти в руслі німецької політики, проводячи репресії проти євреїв, циган, комуністів. Природно, що й фінансова політика маріонеткової держави була підпорядкована Німеччині.

17 травня 1940 р. на окупованій території в обіг запроваджено білети в окупаційних марках. Співвідношення окупаційної марки із французьким франком було встановлено німецькою владою на заниженому рівні — 20 франків за 1 марку (до окупації курс складав 10 франків за 1 марку). Білети в марках оберталися у Франції до 1 грудня 1943 р.

Німеччина, окупувавши Францію, стягувала з неї велику окупаційну данину, що стало причиною великих бюджетних дефіцитів, які покривалися шляхом інфляційного випуску паперо-

вих грошей. Майже увесь приріст банкнотної емісії у Франції за роки німецької окупації призначався для надання надзвичайних позичок урядові, що використовувалися з метою виплати окупаційної данини.

З кінця 1939 р. по вересень 1944 р. банкнотний обіг Банку Франції збільшився на 491 млрд франків, а надзвичайні позички склали на кінець 1944 р. 426 млрд франків. Інфляція у Франції в період Другої світової війни посилюва-

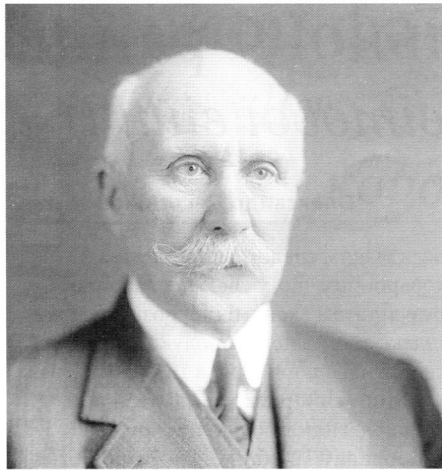
лася різким спадом виробництва й товарообігу, що, у свою чергу, стало результатом економічної розрухи. Так, індекс промислової продукції у 1945 р. скоротився порівняно з 1939 р. у 2,7 рази.

Монети Французької держави.

Першою монетою, що її планував запровадити в обіг колабораціоністський уряд Віші, мали стати 5 франків. Вже 21 листопада 1940 р. прийнято рішення про карбування її з мідно-нікелевого сплаву вагою 4 г та діаметром 22 мм. Головний медальєр Паризького монетного двору Л. Ж. Базор з багатьох проектів без конкурсу обрав власний із зображенням на аверсі портрета маршала Ф. Петена в оточенні легенд «PHILIPPE RETAIN MARECHAL DE FRANCE» («Філіпп Петен маршал Франції») та «CHEF DE L'ETAT» («голова держави»). На реверсі між номіналом «5 F.» зображено неофіційну емблему Французької держави — галло-франкську сокиру-франциску, що була також емблемою голови держави Ф. Петена. Також на реверсі містився девіз нової

Офіційна таблиця грошових знаків Німеччини, що перебували в грошовому обігу Франції в період окупації (1940–1944 рр.)

Філіпп Петен (повне ім'я — Анрі Філіпп Беноні Омер Жозеф Петен) (1856–1951) — французький військовий і політичний діяч, маршал Франції з 1918 року, голова колабораціоністської Французької держави у 1940–1944 рр. У серпні 1944 р. при наближенні англо-американських військ до Парижу був насильно евакуйований до Німеччини, де весною 1945 р. захоплений в полон союзниками. 15 серпня 1945 р. французький суд визнав маршала винним у державній зраді й вини йому смертний вирок, який не виконали через похилий вік підсудного. Помер у в'язниці.

держави — «TRAVAIL FAMILLE PATRIE» — «Праця, Сім'я, Батьківщина». Гурт рубчастий.

У місті Кастельсарразен (департамент Тарн і Гаронна) на заводі «Compagnie Française des Métaux» виготовлено планшети, а надалі у Парижі з 27 лютого по 2 квітня 1941 р. карбовано 13 782 000 монет. Хоча всього планувалося карбувати 200 млн екземплярів, подальше карбування було припинене. Очевидно, що в умовах війни нікель був вкрай необхідним для розгортання потужностей військово-промислового комплексу Німеччини. Крім того, випуск мідно-нікелевої монети був недоцільним в умовах знецінення франка. Припускається також, що німецька влада не сприйняла зображення на монеті маршала Ф. Петена, який був героєм Першої світової війни, воюючи проти німців. Проте його портрет до часу появи на монеті вже зображувався на поштових марках, а тому ця версія є досить сумнівною. Як би там не було, від проекту випуску монети в обіг відмовилися. Офіційно вона не була й вилучена з грошового обігу Франції, отож довелося чекати запровадження євро, коли 17 лютого 2005 р. франкові монети втратили силу законного платіжного засобу.

5 франків, мідно-нікелевий сплав, 1941 р.
Монета, не випущена в обіг.

З огляду на невдалу спробу випуску 5-франкової монети, першими обіговими монетами Французької держави судилося стати номіналам 10 і 20 сантимів (указ від 21 грудня 1940 р.). З метою економії, вони карбувалися з дешевшого цинку із центральним отвором. Власне першою монетою режиму Віші можна назвати 10 сантимів, карбування якої розпочалося 23 квітня 1941 р.

Безумовно, цинк був значно дешевшим за мідно-нікелевий сплав чи нейзильбер. Проте він є значно крихкішим й тому монети з нього є не такими якісними. Їхніми частими вадами були здуття металу, тріщини, різниця кольору тощо. Також частими є різна форма чи розмір центрального отвору, існують навіть монети зі зміщеннями отвору чи взагалі без нього. Крім того, монети з цинку значно швидше стиралися та псувалися в процесі обігу, 10 і 20 сантимів мали зображення та легенди, відповідно до нового політичного режиму. На аверсах, що були однаковими для обох номіналів, зображено колосся під легендою «ETAT FRANÇAISE» («Французька держава») у два рядки. На реверсах розміщено зображення дубового листа на гілочках, яке відрізняється на монетах різних номіналів. Це є дещо незвичним для французьких монет, адже зазвичай зображення повторювалися на монетах одного випуску. Вгорі та знизу центрального отвору — позначення номіналу над роком карбування. Якщо на 10 сантимах номінал позначено цифрою — «10 CENTIMES», то на 20 сантимах — прописом — «VINGT CENTIMES». Гурти рубчасті. Для 10 сантимів існують варіанти, що різняться товщиною планшета — 1,5 мм та 1,3 мм.

Паралельно з емісією 10 сантимів власне Французької держави 21 грудня 1941 р. санкціоновано також випуск цинкових 10 сантимів типу «Ліндоер» без коригування основного дизайну. Карбування монет неіснуючої Французької республіки виглядає дещо дивним, проте воно було необхідним, щоб швидко подолати нестачу розмінних монет. Незважаючи на зміну політичного режиму, на монетах

залишилися символи колишньої республіки — фрїгійський ковпак, абрєвіатура «RF», а також девіз «Свобода, Рівність, Братерство», що було явним протиріччям до існуючих порядків режиму Віші. Тим не менш монети залишалися в грошовому обігу протягом усієї історії Французької держави.

Перші обігові монети Французької держави: 10 сантимів (цинк, 1941 р.) та 20 сантимів (цинк, 1941 р.). На 20 сантимах номінал позначено прописом.

Випускалися монети лише у 1941 р. Всього їх випущено до 6 млн штук. Додаткова емісія відбулася ще й у 1944 р., але ці монети також датовані 1941 р. Як і монети власне Французької держави у 10 і 20 сантимів, ці 10 сантимів «страждали» від недосконалості монетного металу — цинку. Окрім інших вад, варіювалася, нехай і незначною мірою, й вага монет від -0,08 г до +0,15 г від стандарту (2,5 г).

Існує три основні різновиди 10 сантимів типу «Ліндоер» 1941 р. з цинку:

- на першому немає риски під «MES» у тексті номіналу;
- другий тип — з рисою під «MES», але без крапок до та після року карбування;
- третій тип — із рисою під «MES» та з крапками до та після року карбування.

Вже 21 березня 1941 р. тип 20 сантимів змінено, а саме позначення номіналу прописом замінено на цифрове. Таким чином монети у 10 і 20 сантимів було стандартизовано. Разом із тим припускається, що написання на монеті «VINGT» замість «20» ускладнювало користування монетою німецьким окупантам.

Таким чином, 10 сантимів Французької держави карбувалися у 1941–

1943 рр., 20 сантимів із номіналом текстом — лише у 1941 р., 20 сантимів із номіналом цифрою — у 1941–1943 рр.

20 сантимів, цинк, 1942 р. Порівняно із попереднім типом змінився лише реверс — текстове позначення замінено цифровим.

В умовах воєнної кризи Німеччини та її сателітів й зростання інфляційних процесів у Франції, вагу та розміри монет довелося зменшити. Так, 25 липня 1943 р. вагу 10 сантимів зменшено із 2,5 до 1,5 г, а діаметр зменшився із 21 до 17 мм. У такому вигляді монета карбувалася у 1943–1944 рр.

10 сантимів, цинк, 1943 р. Зі зміною розмірів монети її дизайн не змінився.

Наступного дня, 26 липня 1943 р. полегшали 20 сантимів — з 3,5 г до 3 г. Діаметр монети при цьому не змінився, натомість вона стала дещо тоншою. Якщо 10-сантимова монета помітно змінилася через значну зміну діаметра, то нову 20-сантимову монету можна відрізнити від попередньої лише за товщиною планшета. Незважаючи на те, що офіційні зміни у вазі монети відбулися у 1943 р., на тонких планшетах вона карбувалася із датами від 1941 до 1944 рр.

17 лютого 1944 р. 20 сантимів без зміни дизайну стали карбуватися із заліза. Цей тип карбувався лише у 1944 р.

20 сантимів, залізо, 1944 р. Зміна монетного металу не вплинула на дизайн монети.

Інакше у Французькій державі склалася історія монет вищих номіналів. Із встановленням Французької держави в обігу вирішено залишити 50 сантимів, 1 франк і 2 франки типу «Морлон». Окрім монет попередніх років, у 1941 р. відбулася емісія усіх трьох номіналів. Фактично цей випуск став продовженням емісії знищеної Третьої республіки. Подібно до цинкових 10 сантимів типу

«Ліндоер» 1941 р., ці монети зберегли дизайн попередніх років, а отже, і всі атрибути колишньої республіки.

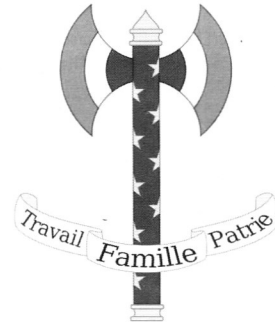
Проте 20 грудня 1941 р. бронзовий сплав замінено на алюмінієвий з метою економії потрібного для військової промисловості німецьких окупантів кольорового металу. При цьому дизайн монет не зазнав змін. З алюмінію 50 сантимів карбувалися лише у 1941 р., тоді як 1 франк — у лютому-травні 1942 р. з датою «1941» й невеликим тиражем у 1943 р. 2-франкові монети карбувалися як у 1941 р., так і в 1943 р., проте теж з датою «1941».

Монети номіналами 50 сантимів, 1 франк і 2 франки типу «Морлон», карбовані Французькою державою у 1941 р. з алюмінію.

Нарешті, 7 травня 1942 р. Французькою державою санкціоновано випуск власних 50 сантимів, 1 і 2 франків. Як і попередні випуски, ці карбувалися з алюмінію. На їхньому аверсі зображено сокиру-франциску (неофіційну емблему країни) між двома колосами над леген-

дою «ETAT FRANÇAISE» півколом. На реверсі монет номінал (відповідно «50 CENTIMES», «1 · FRANC» чи «2 · FRANCS») та рік карбування у три рядки. По боках — дубове листя на гілочках, а вгорі півколом девіз держави «TRAVAIL · FAMILLE · PATRIE» у два рядки. Гурти усіх монет плоскі. У французькій нумізматиці цей тип монет отримав назву «Базор» (фр. «Bazor») чи «франциска» (фр. «francisque»).

Емблема Французької держави — галло-франкська бойова сокира-франциска із десятима зірками на державі та лезах у кольорах національного прапора.

Від початку у 1942 р. карбувалися лише 50 сантимів і 1 франк. 1 франк з 3 лютого 1943 р., а 50 сантимів з 28 червня 1943 р. зменшили свою вагу шляхом зменшення товщини планшета. Того самого 1943 р. почалося й карбування 2-франкової монети. Останній рік карбування усіх трьох номіналів — 1944.

Усі монети Французької держави «пережили» режим Віші й залишалися у грошовому обігу й після Другої світової війни. Так, сантимів 1941 р. типу «Ліндоер», а також 10 і 20 сантимів усіх типів Французької держави демонетизовані 31 липня 1947 р. Бронзові 50 сантимів, 1 франк і 2 франки типу «Морлон» демонетизовані 1 вересня 1949 р. Алюмінієві монети цього типу продовжували карбуватися французькими

Метрологічні характеристики монет Французької держави 1940–1944 рр.

Номинал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
10 сантимів, 1941–1943 тип «великий планшет» 1941 тип «Ліндоер» 1943–1944 тип «малий планшет»	цинк (100%)	2,50	21,00
	цинк (100%)	2,50	21,00
	цинк (100%)	1,50	17,00
	цинк (100%)	1,50	17,00
20 сантимів, 1941 тип «VINGT» 1941–1943 тип «20 — важка» 1941–1944 тип «20 — легка» 1944	цинк (100%)	3,50	24,00
	цинк (100%)	3,50	24,00
	цинк (100%)	3,00	24,00
	залізо (100%)	3,00	24,00
50 сантимів, 1941 тип «Морлон» 1942 тип «франциска — важка» 1943–1944 тип «франциска — легка»	алюміній (100%)	0,70	18,00
	алюміній (100%)	0,80	18,00
	алюміній (100%)	0,70	18,00
	алюміній (100%)	0,70	18,00
1 франк, 1941 тип «Морлон» 1942–1943 тип «франциска — важка» 1943–1944 тип «франциска — легка»	алюміній (100%)	1,60	23,00
	алюміній (100%)	1,60	23,00
	алюміній (100%)	1,30	23,00
2 франки, 1941 тип «Морлон» 1943–1944 тип «франциска»	алюміній (100%)	2,20	27,00
	алюміній (100%)	2,20	27,00
5 франків (не випущена в обіг)	мідно-нікелевий сплав (75% мідь, 25% нікель)	4,00	22,00

50 сантимів (алюміній, 1944 р.), 1 франк (алюміній, 1942 р.), 2 франк (алюміній, 1943 р.). Зменшення ваги 50 сантимів та 1 франка позначилося на товщині монет.

урядами після звільнення країни. Якщо 50 сантимів демонетизовані 31 липня 1950 р., то 1 і 2 франки — лише 17 лютого 2005 р. у зв'язку із запровадженням євро. Монети типу «франциска» демонетизовано разом із ними.

Монети «Вільної Франції». Після окупації Франції Німеччиною та встановлення колабораціоністського режиму Віші, патріотично налаштовані французи не полишили справу боротьби за звільнення країни. Вірні республіці війська залишилися й у африканських колоніях. Врешті, 18 червня 1940 р. генерал Шарль де Голль звернувся з Лондона по радіо до усіх французів, заявивши, що війна для країни ще не завершена й закликав людей вступати до руху Опору.

Рух, що ставив собі за мету боротьбу за звільнення Франції від німецької окупації та режиму Віші, отримав назву «Вільна Франція». У липні 1942 р. він змінив назву на «Франція, що бореться», а 3 червня 1943 р. — на Французький комітет національного звільнення. Свої дії рух координував з військами антигітлерівської коаліції й, маючи озброєння, брав участь на їхньому боці у ряді операцій Другої світової війни. Його успіхові сприяла й підтримка всередині Франції.

8 листопада 1942 р. американо-англійські дивізії почали висадку у французькій колонії Алжир. Вішіські війська не чинили організованого опору, чому сприяли члени руху Опору. Врешті до кінця листопада війська союзників захопили Алжир та Марокко й вступили у Туніс. Французькі сили у Африці остаточно стали на їхній бік.

Наслідком такого кроку стала окупація Німеччиною вішіської Франції й посилення присутності у французькому Тунісі. Тим не менш, висадка союзників у французькій Африці дозволила зблизити впливових керівників вішіського режиму із Французьким національним комітетом у Лондоні й сформувати єдиний уряд Франції, визнаний Великою Британією та США.

Вже 8 листопада 1942 р. після висадки англо-американських військ у Алжирі союзницьким командуванням встановлено курс франка до долара США й фунта стерлінгів на рівні 1 долар США = 75 франків, 1 фунт стерлінгів = 300 франків. Декретом Комітету національного звільнення Франції від 2 лютого 1943 р. курс франка був визначений на рівні 1 долар США = 50 франків, 1 фунт стерлінгів = 200 франків для усієї колоніальної імперії Франції, а з червня 1944 р. поширений і на неокуповану частину метрополії. Декретом комітету національного визволення від 2 листопада 1944 р. курс франка до долара США було уточнено й встановлено у 49,60 франків за 1 долар США.

Вже 25 серпня 1943 р. у Алжирі, що знову повернувся під контроль французької метрополії, здійснено емісію монет номіналом 1 франк. Вона мала швидше політичний, ніж економічний ефект, оскільки засвідчила відновлення незалежної Франції. Не даремно за зразок франка обрано монету типу «Морлон». Природно, що оригінального штемпеля у Алжирі не було, тому виготовлено новий за зразком монети. Отже, монета, що отримала у французькій нумізматиці за прізвиськом автора штемпеля назву «Граціані», є фактично копією франка Третьої республіки, що карбувався з 1931 р. Помітно монети типу «Граціані» та «Морлон» не відрізняються, проте детальне порівняння дає можливість виявити певні стилістичні особливості.

Тираж монети склав незначну кількість екземплярів — лише 4400 штук, що може слугувати опосередкованим доказом тези щодо політичної, а не економічної мети емісії. Також випущено ще 17 200 цинкових монет. Вони також повторювали тип «Граціані», але були товщими, а тому важили 4,80 г. Ані алюмінієві, ані цинкові монети, в обіг так і не потрапили.

1 франк, алюміній, 1943 р. Тип «Граціані» (фр. «Grazianni»). Дизайн монети є копією типу «Морлон».

1 франк, цинк, 1943 р. Тип «Граціані» (фр. «Grazianni»).

Порівняння аверсів монет типу «Граціані» (ліворуч) та «Морлон» (праворуч).

У 1944 р. для американського військового десанту за усною домовленістю з генералом Ш. де Голлем на Монтному дворі США у Філадельфії викарбовано значний тираж (50 млн штук) 2-франкових монет. Вони, на відміну від попередніх, потрапили в обіг, переважно у Алжирі, а потім у Франції. Припускається, що емісія задумувалася для забезпечення обіговими монетами військ США та «Вільної Франції» при висадці у Провансі на південному сході країни. Проте точних відомостей на підтвердження цього факту немає й висловлюється припущення, що через затримку вантажу монет із США, вони потрапили у Прованс вже після визволення краю союзницькими арміями. Слід зазначити, що монета подібного типу була викарбована у США (також у 1944 р.) й для американських військ у Бельгії.

Монета мала особливий, хоча й дещо непримітний дизайн. На аверсі — легенда «FRANCE» («Франція») у лавровому вінку, на реверсі — номінал «2 FR» у колі легенди «LIBERTÉ — ÉGALITÉ — FRATERNITÉ · 1944». Гурт плоский. Офіційно монета запроваджена у гро-

Метрологічні характеристики монет Вільної Франції 1943–1944 рр.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
1 франк	алюміній (100%)	1,30	23,00
1 франк	цинк (100%)	4,80	23,00
2 франки	бронза (91% мідь, 9% алюміній)	8,15	27,00

повий обіг Франції лише після її звільнення — 25 червня 1945 р., а демонетизована 1 вересня 1949 р.

2 франки, бронза, 1944 р., тип «Вільна Франція» (фр. «France Libre»).

Монетні двори. З початком німецького наступу на Париж устаткування монетного двору почало готуватися до евакуації. У червні 1940 р. його було перевезено на південь країни, в місто Тулуза. Для зберігання металів, в основному монетних металів, побудовано й відкрито у квітні 1940 р. сховище у Бомон-ле-Роже (департамент Ер регіону Верхня Нормандія). Там же тимчасово зберігалися й викарбувані раніше монети, які евакуйовувалися у червні 1940 р.

Після захоплення Парижу німцями, все обладнання та невезені за кордон матеріали повернуто на колишній монетний двір. Вже 15 липня 1940 р. він поновив свою роботу. Тут карбувалося більшість монет періоду окупації Франції. Слід зазначити, що в умовах німецької окупації традиція позначень на монетах знаків Управління монетного двору та головного медальєра зберігалася. Зокрема, Л. Ж. Базор залишився працювати на посаді головного медальєра. Ці знаки, природно, залишилися на монетах типів «Ліндоер» та «Морлон», карбовані у період Французької держави.

На невищезаних в обіг 5 франках 1941 р. знаки «ріг достатку» та «крило» знаходяться на реверсі по сторонах від сокири-франциски.

Знаки Управління Паризького монетного двору («ріг достатку») та головного медальєра Л. Ж. Базора («крило») на невищезаних в обіг 5 франках 1941 р.

На 10 та 20 сантиматах Французької держави усіх типів знаки «ріг достатку» та «крило» знаходяться на реверсі по сторонах від року карбування.

Відомо, що у 1944 р. частина тиражу цинкових монет номіналом 10 сантиматах

типу «Ліндоер» карбувалася у Кастельсарразені. Також 10 сантиматах Французької держави, як більшого, так і меншого діаметра, додатково карбувалися на монетному дворі у місті Бомон-ле-Роже. Проте спеціальних знаків усі ці монети не мають й відрізнити їх від продукції Паризького монетного двору, де карбувалася більшість монет зазначених типів, неможливо.

Знаки Управління Паризького монетного двору («ріг достатку») та головного медальєра Л. Ж. Базора («крило») на 10 та 20 сантиматах Французької держави.

На 50 сантиматах, 1 і 2 франках типу «франциска» знаки «ріг достатку» та «крило» знаходяться так само на реверсі по сторонах від року карбування.

З 1943–1944 рр. монети типу «франциска» карбувалися, крім Парижу, у Бомон-ле-Роже. На позначення монетного двору, ці монети мають на реверсах зліва від леза сокири-франциски літеру «В» (початкова літера назви міста французькою — Beaumont-le-Roger). Існує припущення, що не усі монети 1943 р., карбовані тут, отримали цей знак. Через це сучасні нумізмати мусять «зарахувати» їх до власне паризьких, оскільки інших характерних ознак на монетах Бомон-ла-Роже немає. Існує припущення, що у Бомон-ле-Роже монети карбувалися ще й у 1942 р., але прямих доказів у вигляді монет зі знаком монетного двору не існує.

Це стосується й монет типу «франциска», карбованих у 1943 р. у Кастельсарразені. Достеменно відомо, що перші монети вийшли звідти 9 квітня 1943 р., натомість спеціального знака вони не мають. Лише у 1944 р. продукція монетного двору Кастельсаррацена має

Знаки Управління Паризького монетного двору («ріг достатку») та головного медальєра Л. Ж. Базора («крило») на 50 сантиматах, 1 франку і 2 франках Французької держави.

Знак монетного двору Бомон-ле-Роже «В» на монетах типу «франциска» 1943–1944 рр.

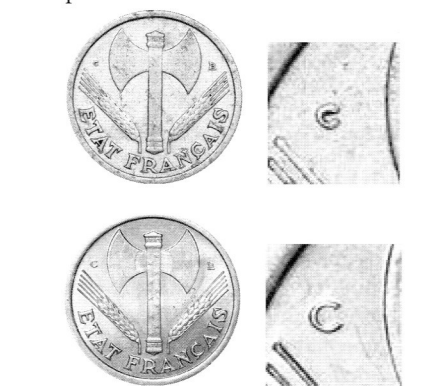

Знак монетного двору Кастельсаррацена «С» на монетах типу «франциска» 1943–1944 рр.

знак «С» (початкова літера слова Castelsarrasin) зліва від леза сокири-франциски.

Від початку знак «С» на монетах 1 франк був меншого розміру, потім дещо більшого. Тому існує два варіанти монет цього номіналу, з яких варіант монети із малим знаком є значно рідкіснішим.

Монети типу «Граціані» 1943 р. карбувалися у Алжирі, хоча вони, як і оригінали мають знаки «ріг достатку» та «крило».

Варіанти знака «С» на 1 франку типу «франциска» 1944 р.: меншого та більшого розміру.

2 франки 1944 р. типу «Вільна Франція» карбувалися Монетним двором США у Філадельфії. Знака на монетах немає.

Як зазначено вище, на Паризькому монетному дворі продовжували працювати медальєри, які залишилися в окупованій Франції. Так, 5 франків 1941 р., які не надійшли в обіг, підготував Л. Ж. Базор, який залишив свій підпис «L. BAZOR» на зрізі плеча Ф. Петена.

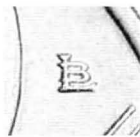
Підпис Л. Ж. Базора «L. BAZOR» на 5 франках 1941 р.

Усі монети Французької держави номіналами 10 і 20 сантимів підготовано майстрами граверної майстерні Паризького монетного двору. На монетах замість конкретних прізвищ міститься напис «A. DE G.», що є скороченням назви Atelier de gravure (граверна майстерня). На реверсі монет усіх типів він знаходиться унизу зліва вздовж буртика.

Підпис граверної майстерні Паризького монетного двору «A. DE G.» на 10 і 20 сантимах Французької держави.

Монети типу «франциска» (50 сантимів, 1 франк і 2 франки 1942–1944 рр.) підготував Л. Ж. Базор. Його монограма з літер «LB» знаходиться на реверсі кожного номіналу праворуч від сокири-франциски.

Монограма Л. Ж. Базора «LB» на монетах тип «франциска» 1942–1944 рр.

Однофранкову монету 1943 р., що карбувалася у Алжирі «Вільною Францією», за зразком роботи П'єр-Александра Морлона (Pierre-Alexandre Morlon) підготував Жан Граціані (Jean Graziani). Проте його підпису чи знака на монеті немає, натомість залишено підпис «MORLON» як на оригіналі.

Автор 2 франків 1944 р., що карбувалися у США, залишився невідомим.